

PROBLEMEN VAN DE JAVAANSE LANDBOUWER

REDE UITGESPROKEN DOOR
PROF. DR. IR. E. DE VRIES

BIJ HET AANVAARDEN VAN ZIJN AMBT ALS HOGLERAAR
IN DE LANDHUISHOUDKUNDE DER OVERZEESSE GEBIEDS-
DELEN, HET NEDERLANDS-INDISCH AGRARISCH RECHT EN
HET KOLONIAAL STAATS- EN STRAFRECHT AAN DE
LANDBOUWHOGESCHOOL TE WAGENINGEN OP 13 JUNI 1947

H. VEENMAN & ZONEN - WAGENINGEN

*Mijnheer de Voorzitter en leden van het College van Herstel;
Mijne Heren leden van de Senaat der Landbouwhogeschool;
Dames en Heren lectoren, docenten en gij allen die deel uitmaakt van de werkgemeenschap onzer Hogeschool;
Dames en Heren Doctoren en landbouwkundige ingenieurs;
Dames en Heren studenten;
En voorts gij allen, die aan deze bijeenkomst door Uwe aanwezigheid een plechtig karakter verleent.*

Zeer geachte toehoorderessen en toehoorders,

Lang ligt de tijd achter ons, waarin men kon wanen dat het een voorrecht der wetenschap is, zich te mogen terugtrekken in ivoren torens, uitziend naar en peinzend over mens en natuur, samenleving en innerlijk leven. Voorzover die mening nog bestond, is zij door de tweede wereldoorlog wreed verstoord. Zelfs de physica immers is door de recente ontdekking van het vrijmaken van atoomenergie in het brandpunt van het maatschappelijk leven komen te staan.

De landhuishoudkunde heeft zich uit hoofde van haar sociaal karakter nimmer zóver van het bonte marktgewoel van belangen en overtuigingen verwijderd. Het is haar plicht om daar midden in te blijven staan. Van de beoefenaar der landhuishoudkunde mag men eisen, dat hij ten volle rekening houdt met de levensbelangen van zijn object van studie, van de boer en diens gezin als producent en consument, als lid ener samenleving met eigen aard, als onmisbaar onderdeel van staats- en volkshuishouding. Met enige nadruk wil ik U vanmiddag wijzen op dit middelpunt van bedrijf en huishouding, de landbouwer zelve met al zijn behoeften en motieven, gevoelens en daden. Wat men echter wel met recht van de wetenschap mag vragen is, dat zij als vuurtoren, als lichtbaak, dienst doet. Dat zij zich weet te verheffen boven de tegenstrijdige strevingen en tendenties en dat zij de boerenstand en de gehele maatschappij voorlichting weet te geven over de koers, die moet worden ingeslagen.

Ook bij de landhuishoudkunde dreigt het gevaar, dat zij zich te ver verwijdert van haar eigenlijke object. Zij vermagert dan tot het opsporen van al dan niet rechtlijnige gevolgtrekkingen uit de theoretische economie voor het landbouwbedrijf. Dit voert ook tot een oneigenlijke scheiding tussen landbouwwetenschap en landbouwpolitiek.

De Amerikanen, aan wie men geen scherp economisch inzicht kan ontzeggen, hebben in tegenstelling hiermede in de laatste decennia meer en meer aandacht geschonken aan de zgn. rural sociology als basis der landhuishoudkunde en landbouwbedrijfsleer.¹⁾ En ziedaar de kringloop gesloten zoals men dat zo vaak in het leven en in de beoefening der wetenschap ziet — de landhuishoudkunde op Java, in Zuid-Oost Azië, in tropisch Afrika en Midden-Amerika, heeft nooit uit het oog verloren, dat de boer lid is ener eigengeaarde boerensamenleving, dorp of desa of hoe men het heten mag. Zo blijken de zogenaamd praekapitalistische maatschappijen als de Aziatische en een zogenaamd

voluit-kapitalistische als de Noord-Amerikaanse, voor zover het de boerenwereld betreft, meer gemeen te hebben dan velen in West-Europa vermoedden.

De beoefenaar der landhuishoudkunde heeft dan ook minder behoefte aan dualistische economische theorieën dan de isolerende economie meent nodig te hebben. ²⁾

Het is immers zo, dat de landhuishoudkunde van oudsher is gewoon geweest aan een heterogeen maatschappelijk milieu, aan tegenstellingen tussen stad en platteland, tussen handel en industrie enerzijds en landbouw anderzijds, aan een verhouding tussen meester en slaven of adel en boeren, aan standen- en kastenmaatschappijen met hun karakteristieke gevolgen voor motief en handeling. Zij is slechts voorbijgaand betoverd door de schijn van autonome individuele economische activiteit; zij weet thans weer beter dan ooit tevoren dat de wisselwerkingen tussen individu en groep, tussen enkeling en maatschappij talrijk en complex zijn. Dit inzicht, groeiend naarmate het studieveld zich uitbreidde over de gehele wereld en tegelijkertijd verdiept door beter begrip voor de aard van boerenbedrijven en dorpsgemeenschap, is ten goede gekomen aan de algemene geldigheid der conclusies zowel als aan de schakering naar tijd en plaats. De nieuwere landhuishoudkunde wil haar objecten breder bezien en van meer kanten belichten dan alleen met een *economische* schijnwerper. Zij heeft meer oog voor de gebondenheid aan de structuur van boerenhuishouding en bedrijf en dorp en is daarom meer cultuurhistorisch en minder natuurwetenschappelijk gericht dan voorheen. In plaats van het principieel herhaalbare ziet zij meer en meer het in wezen unieke der verschijnselen, want het is niet zo dat l'histoire se repète, maar het is het natuurverschijnsel, dat herhaalbaar is. Zo is het ook, dat gij en ik, geachte toehoorders en toehoorders, ons zelf als mens beschouwen — ten spijt van alle natuurwetenschap — als een persoon, iets unieks, met eigen structuur, eigen geschiedenis en eigen streven.

Zo dient ook de landhuishoudkunde de problemen als het ware te zien door de ogen van de boer zelve. Daarom wil ik trachten U iets te schetsen van de vraagstukken van de Javaanse landbouwers en niet van de landbouw in zeker deel der wereld. Het is de boer zelve, zijn gezin, zijn bedrijf, zijn vee, zijn arbeid, zijn consumptie, zijn bezittingen en schulden, zijn plannen, zijn hoop en vrees, die richting geven aan de landbouw.

En nu is dit wel een der moeilijkheden bij de beoefening van de landhuishoudkunde in de overzeese gebiedsdelen — zo luidt de officiële titel van een der vakken die mij zijn opgedragen te doceren — dat die boer zich nog slechts zo weinig heeft uitgesproken, dat onze kennis nog slechts voornamelijk voortspruit uit beschouwen van buiten af en weinig uit de uitingen van de boeren zelve.

Het boerenleven brengt de stedeling, die interesse heeft voor natuur en boerenbedrijf, gemakkelijk tot idealiseren. Zo was het bij de mode voor het pastorale in de tweede helft van de achttiende eeuw in Europa, waarbij ROUSSEAU voorging en een dichter als Poort rijnde:

„Hoe genoeg'lijk rolt het leven
Des gerusten landmans heen.”

Zo zien ook vele Westerlingen het idyllische serene leven van de desaman, zo benijdt men hem niet zelden zijn beperkte behoeftenschaal, zijn vergroeid zijn met de natuur, zijn rustige arbeidstempo.

Vanmiddag wil ik U de landbouwer schetsen als een man die — met name op Java en in andere dichtbevolkte gebieden — onder een zware druk leeft.

Die druk zou uit zichzelf al kunnen voortvloeien uit animistische gebondenheid, uit de vrees door daden of nalatigheid de kosmische orde te verstoren. Sedert het optreden van liberale bestuursambtenaren en adviseurs als HOLLE, SOLLEWIJN GELPKE, HASSELMAN en FOKKENS, werd daarnaast, na 1880, belangstelling gevraagd voor de half feodale gebondenheid aan zware belastingen, heren-, cultuur- en desa-diensten en communaal bezitsrecht op gronden.

Het universele remedie tegen het eerste was — ontwikkeling, openleggen voor goederen- en geldverkeer, tegen het tweede een bevrijding van het individu uit dienstbetoon en commune regeling.

Die individuele vrijheid is aan de Javaanse boer in het laatste deel der negentiende eeuw en het begin der twintigste eeuw in hoge mate geschenken, maardesalniettemin werd hij hoelanger hoemeer een man onderdruk.

BOEKE zegt, dat het nijpende probleem, gebrek aan geld is. ³⁾ Ik zou nog een stapje dichter bij huis willen blijven — het nijpende vraagstuk is het *gebrek aan grond*, de basis van elk boerenbedrijf. Men mag daarbij in eerste instantie wel uitgaan van het oppervlak aan bouwgronden en het aantal grondbezitters op Java — dan zou het gemiddelde grondbezit 0,86 ha zijn. Daarmee voldoende in overeenstemming is het aantal personen dat als hoofdberoep in 1930 opgaf, landbouwer te zijn. Men krijgt dan op Java een aantal van 8.000.000 landbouwers tegenover 7.500.000 grondbezitters. Op die plaatsen in de Buitengewesten, waar landrente wordt geheven, is merkwaardigerwijs het gemiddeld bezit per belastingplichtige niet groter dan op Java, het varieert van $\frac{2}{3}$ tot 1 ha. ⁴⁾ Natuurlijk zijn niet alle landrenteplichtigen landbouwers, en in de volkstelling zitten ongetwijfeld ook dubbelstellingen doordat niet minder dan 1,4 miljoen vrouwen als hoofdberoep landbouw opgaf. ⁵⁾ Enigszins met andere landen vergelijkbare cijfers verkrijgt men als de plattelandsbevolking in haar totaliteit wordt vergeleken met het oppervlak bouwgrond. ⁶⁾

Op Java is de bevolking op het platteland vier tot vijf maal zo dicht als in Nederland. In de Pasoeroeanse laagvlakte is per hoofd der bevolking niet meer dan 0,1 tot 0,2 ha grond beschikbaar.

Erger nog dan deze dichte opeenpakking van bevolking op het platteland is de totale *uitputting der bouwgrondreserve* op Java en Madoera en verscheidene streken in de Buitengewesten.

Bij een onderzoek in 1937 opzettelijk ingesteld, zou op Java het bouwgrondareaal met nog slechts 3 % kunnen worden uitgebreid door ontginning. ⁷⁾

De boer weet dus niet waar hij voor zijn kinderen de mogelijkheid van bedrijf moet zoeken.

In mijn proefschrift toonde ik voor het regentschap Pasoeroean aan, dat dit met pijnlijke precisie, desagewijze op de kaart uit te zetten, een te niet doen van het geboorteoverschot tengevolge heeft. ⁸⁾

Bij de volkstelling in 1930 zijn voor Java verscheidene streken, waar de bevolking niet meer toenam, aan de dag getreden.

Waar een sterk beschikkingsrecht van de desa ten aanzien der sawah-gronden bestaat, reageert men veelal door verdere verdeling tegen te gaan en het aantal sawahbezitters constant te laten, meestal met 1 bouw (0,7 ha) als benedengrens. Doch in vele streken weet de landbouw zich niet op deze wijze te beschermen en gaat de grondversnippering steeds verder.

Het te kleine bedrijf oefent op de gehele *bedrijfshuishouding* funeste invloed uit. In de eerste plaats is er voor een gezin geen werk op zo'n klein stukje grond. In een desa bij Pasoeroean vond ik ⁹⁾, dat 36 % van de werkkracht der mannen en 50 % van die der vrouwen in de inheemse landbouw werd gebruikt en dat de mannen 20 % der dagen thuis bleven en de vrouwen 41 %.

Deze cijfers zijn echter door allerlei oorzaken nog extreem gunstig. Het goed ontwikkelde irrigatiestelsel in de residentie Pasoeroean maakt, dat de grond nooit braak ligt. De *arbeidsintensiteit* van de Inheemse landbouw is *enorm groot*; per ha per jaar worden 320 dagen mannen- en 480 dagen vrouwenarbeid besteed. Doch VINK ¹⁰⁾ toonde aan, dat deze landbouw daarmee een eind over haar optimale intensiteit heen is. Er zouden grote arbeidsbesparingen mogelijk zijn als er voor die arbeidskracht maar em plooi was. Desondanks komt de grondbewerking in vele streken te kort. Men gunt er zich eenvoudig de tijd niet voor.

Bij SOLLEWIJN GELPKE en andere auteurs aan het eind van de vorige eeuw kan men hartroerende verhalen lezen over vijf maal ploegen in verschillende richtingen, en drie maal eggen en rustperiodes voor de grond. Tegenwoordig is de *bebouwingsgraad zo intensief*, dat er geen tijd is voor die intense grondbewerking. ¹¹⁾¹²⁾ De gemiddelde tijd tussen oogst en nieuwe bewerking is op de sawahs in Pasoeroean in sommige bevoeiingsgebieden korter dan een week en nergens langer dan een maand.

In de gebieden met zo korte tussenpoos worden gemiddeld meer dan drie oogsten per jaar van het veld gehaald. Om dit te bereiken passen de tani's een even geraffineerde tussenbouw toe als de tuinders in het Westland. Op meesterlijke wijze benutten zij iedere mogelijkheid van bevoeiing en bodemgesteldheid en een merkwaardige keuze van variëteiten bij de rijst en van cultuurmethodes, b.v. bij sojabonen, kan worden geconstateerd ¹³⁾

Maar dit zijn alle kinderen van de nood en bij zodanige intensivering zit er niet veel speling meer in.

De versnippering belet een goede veehouderij en een rationeel gebruik van het vee. In een onderdistrict van Pasoeroean vond ik ¹⁴⁾, dat

er naast 400 landbouwers, die genoeg vee hebben of zelfs meer dan nodig is voor de bewerking van eigen grond, niet minder dan 1200 zijn, die te kort aan vee hebben. Op iedere 100 grondbezitters zijn er 70, die geen vee hebben. Toch is het totaal veebezit namelijk 88 vee-spannen per 100 ha rijstveld lang niet laag. Er zijn per 100 ha 188 runderen, dus bijna twee maal zoveel als in Nederland.

Ondanks die veedichtheid dus, is er vaak een tekort aan vee voor de grondbewerking, omdat de 70 % veeloze tani's zo moeilijk hun grond op tijd bewerkt kunnen krijgen. In Nederland zou men voor 188 runderen, zelfs met veel ingevoerd krachtvoer, nog bijna de gehele 100 ha als wei- en hooiland moeten afzonderen. ¹⁵⁾ Bij Pasoeroean leeft het vee echter geheel van afval van landbouw en erfcultuur. Dit komt natuurlijk aan de *kwaliteit van het vee* niet ten goede, maar er is nu eenmaal geen ruimte om òn de mensen òn het vee beter te voeden. Het heeft geen zin om de veestapel te vergroten, men zou het bedrijf geheel moeten omvormen en de veehouderij rationaliseren. Tot precies dezelfde conclusie is men in India gekomen. ¹⁶⁾

Een noodzakelijk gevolg van de in letterlijke zin te smalle basis van het landbouwbedrijf is dat er een voortdurend latent gevaar is voor *tekort aan voedsel en/of tekort aan geld*. Geld moet de landbouwer zich verschaffen door verkoop van een deel van zijn product en daarbij staat hij telkens voor het pijnlijke dilemma van voedsel vasthouden en dan geen aankopen van kleren of andere industrieartikelen te kunnen doen of voedsel verkopen en dan in een later stadium voedsel tekortkomen.

De ervaring heeft wel geleerd, dat de landbouwer desondanks op den duur in staat is een balans te vinden. Dit geldt ook voor Java, ondanks de door sommigen vermoede zorgeloosheid der bevolking of de theorie dat de desaman het contact met het geldverkeer niet verteren kan. Dit betekent dan soberheid en aanpassing naar beneden, maar de dorps- en familiehuishouding houdt het levenspeil nog lang *iets* boven het bestaansminimum. Maar er is daarbij de vóóronderstelling van een stabiele wereldhuishouding en die is helaas niet vervuld geweest in het verleden. De landbouwer kan de jaarcyclus van inkomsten en uitgaven nog overbruggen, zij het met moeite en veelal met ontberingen, maar hij staat machteloos tegenover twee wereldvraagstukken. Het eerste is de trend — misschien omkeerbaar, maar sedert een halve eeuw of driekwart eeuw in het nadeel van Indië — dat de ruilverhouding tussen landbouw-export en industrie-import steeds ongunstiger wordt. ¹⁷⁾

Wat de ruilverhouding betreft, volsta ik met de mededeling dat in 1939 de landbouwer gemiddeld $2\frac{1}{2}$ maal zoveel product moest leveren voor dezelfde hoeveelheid industrieartikelen als in 1913. Zijn pogingen om de gevolgen daarvan voor zijn werkelijk inkomen af te wenden door meer te produceren, verergerden het kwaad slechts, want zij veroorzaakten nog meer overvoerde markten. En conjuncturele depressies werden daardoor kuilen in het pad dat bergafwaarts ging. De conjuncturele depressie van 1921 en vooral die van de dertiger jaren

en opnieuw in 1938 hebben op het landbouwbedrijf een desastreuze invloed gehad. Door de invloed van allerlei vaste kosten was die invloed des te sterker naarmate de producent verder van de markt afwoont. De conjunctuurgevoeligheid van de Javaanse landbouwer is daardoor vooral voor export-gewassen zeer groot.

In die nood van toenemende bevolking en slechter wordende ruilvoet kon de Javaanse boer verschillende wegen inslaan. Hij bleek een redelijk mens te zijn. Hij maakte géén revolutie en hij ontliet het platteland niet om de slums van miljoenensteden te gaan bevolken. Hij wist echter evenmin in groten getale Java te verlaten, alhoewel in 1930 niet minder dan 1½ miljoen Javanen buiten hun moederland verbleven. Maar hij overstroomde het eiland zelve in korte tijd tot in de uiterste hoeken en bebouwde het tot aan de toppen der bergen, moeizaam daarin afgeremd door Bestuur en Boswezen, die terecht vreesden voor de gevolgen dier ontwoording.

Men kan daaruit concluderen dat de Javaanse boer vóór alles boer wilde blijven.

Hij zocht het in zijn bedrijf allereerst door intenser occupatie van de bouwgrond. Van 1880 tot 1940 bleef het totale geoogste oppervlak van alle gewassen samen per hoofd der bevolking precies gelijk. Hij moest daarbij echter zijn menu wijzigen en ging van rijst in belangrijke mate over op mais en knolvruchten.

Ook de landbouwer — en niet alleen de grondbezitloze — zocht bijverdienste in de suiker-industrie of op de erfpachtspercelen en drukte door overmatig aanbod niet alleen het nominale maar ook het reële geldloon in deze cultures. Hij bezuinigde op kleren en de mooie op Europese doeken met de hand gebatikte kleding werd vervangen door de lelijke, snel slijtende, maar goedkope Japanse katoentjes.

Eerbiedwaardige oude gebruiken van wederzijds hulpbetoon en dorpsolidariteit sleten af in de harde strijd om het bestaan en in 1928 klaagde iemand in de desa tegen mij over die moderne tijd, waarin ieder alleen maar aan zichzelf dacht. Tenslotte, doch voornamelijk in de depressie der dertiger jaren, gleed de landbouwer af van geldhuishouding naar crediethuishouding en zelfs schuldenhuishouding. Hij ging grondbezit en toekomstige oogsten verpanden en de schuldenlast op bezit en inkomen werd zo nijpend, dat bijzondere Regeringsmaatregelen voor schuldbevrijding nodig werden. ¹⁸⁾

Bij deze sombere schildering moet men hier het relatieve toch niet uit het oog verliezen, de berichten uit andere landen, ook uit Westerse, zijn op dit punt nog angstwekkender. ¹⁹⁾ Het voorlopige eindstadium van deze ontwikkelingsgang is chronische ondervoeding en algemene verpaupering van de boeren, een situatie die vóór de oorlog in verschillende streken van Java, met slechte bodem- en irrigatietoestanden, reeds bereikt was.

Deze situatie is met name zo ernstig, omdat men in zulke streken, in Zuid-Cheribon, ten zuiden van Pekalongan, in Bodjonegoro en in andere haarden van landbouwverval ook in letterlijke zin van *het stervende land* kan spreken. Door erosie, door „overgrazing”, door ge-

bruik van voor de landbouw ongeschikte gronden zijn gehele landstroken volkomen waardeloos geworden en het zal kapitalen kosten om dat weer in orde te maken.

In 1941 werd het aldus aangetaste gebied op Java geschat op 800.000 ha en een bodembeschermingsdienst die gedurende decennia een tiental millioenen guldens per jaar zou vergen, werd in principe ingesteld.

De oorlog heeft de uitvoering van die plannen onmogelijk gemaakt en aan de andere kant de situatie der boeren enorm verslechterd. Veel details uit de nieuwe situatie zijn nog onbekend, doch een sterke daling van de productie, een toename van de bodemvernieling, een verdere verwording van de oude desahuishouding, zijn reeds vaststaande feiten. Het schijnt ook, dat veel boeren hun grond hebben moeten verkopen en bezitloos en werkloos zijn geworden en dat de schuldenlast op het grondbezit veel zwaarder is geworden. Men mag zich dus niet vleien met de hoop, dat de oude dorpsamenleving nog intact is. Een dergelijke structuurwijziging op het platteland geeft nieuwe verantwoordelijkheid voor de Regering en de noodzaak van een nieuwe, krachtiger aanvat van deze vraagstukken.

Daarbij staat één ding voorop.

Er is geen hoop voor herstel en wederopbouw, nog minder voor verbetering van het landbouwbedrijf, indien dit niet *van de boeren zelf* uitgaat. Het zal misschien nog gemakkelijker gaan dan vroeger om de boeren met zachte of harde drang in een gewenste richting te drijven, maar wanneer de landbouwer niet zelf actief mee wil, valt daarvan op den duur weinig te verwachten. Op dit moment levert de landbouwer geen product, indien niet tegelijkertijd of vooraf hem de zo noodzakelijke industriegoederen, allereerst textiel, worden geleverd. Maar men mag hopen, dat onder voldoende economische prikkel de boer zichzelf zal terugvinden en weer met alle kracht zal gaan produceren.

Niet voor niets is er de ballade van WERUMEUS BUNING:

„Men heeft den boer zijn hof verbrand
Zijn vrouw en os vermoord,
Dan spande de boer zichzelf voor den ploeg
Maar de boer, hij ploegde voort.”

Men zal dus wel in voldoende mate gezond verstand en werklust bij de tani's vinden om het productieproces weer op gang te brengen. Maar daarmee komt men er niet. Voor een werkelijk voldoende verbetering van de landbouwsituatie zijn verschillende regeringsmaatregelen nodig. Ik noem er drie aspecten van, die op landhuishoudkundig en economisch terrein liggen en laat de technische zijden van het vraagstuk rusten. Het eerste betreft de ontwikkeling, de mentaliteit en de organisatie van de boeren zelf — alles wat in de desa en door de boeren moet worden gedaan.

Het tweede ligt op nationaal niveau en heeft ten doel door emigratie en industrialisatie de bevolkingsdruk te verminderen.

Het derde ligt op internationaal niveau, de stabilisatie van de prijzen der landbouwproducten, de vrijheid van afzet op de wereldmarkt en de beheersing van de conjunctuur.

Aan ieder dezer drie vragen wil ik nog enkele opmerkingen wijden.

Wat het eerste vraagstukkencomplex betreft, doet men goed niet te zeer te willen onderscheiden tussen de persoonlijke vragen van de landbouwer en diè vragen, welke voortvloeien uit de dorpsamenleving. Deze toch hangen ten nauwste met elkaar samen. Als men spreekt over dorpsherstel of emancipatie, spreekt men tevens over de mentaliteit van de landbouwer zelve.

De vraag of de overheid onder deze omstandigheden aan de ontwikkeling richting en zelfs stuwkracht moet geven, wordt door een ieder instemmend beantwoord. Er is alleen veel verschil van mening op welke wijze deze invloed moet worden uitgeoefend en in welke richting.

Ik zal U daarmee niet lang bezighouden, en enkele persoonlijke gedachten geven.

De landbouwer als enkeling is zowel economisch als sociaal een verloren man. Hij wordt tussen economische machten en sociale strevingen platgedrukt. Het oude organische dorpsverband is sociaal nog waardevol maar economisch inadequaat. Dit dorpsverband zal moeten plaats maken voor functionele groeperingen, maar dit op zich zelf is nog in strijd met veel oude communale gedachten. Als koude zakelijke economische organisaties leven b.v. coöperaties op zuiver Westerse grondslag niet. Het economisch contact moet door een sociaal of religieus of politiek ideaal of bindmiddel levend worden gemaakt.

Dit betekent, dat het „welbegrepen eigenbelang” onvoldoende stuwkracht heeft en dat individuele vrijheid van bedrijf en handelen geen voorwaarde noch ook uiteindelijk ideaal is. Dit betekent ook dat de coöperatie meer corporatie is.

Het berekende voordeel of de winst is minder waard dan het veilige gevoel gemeenschappelijk opwaarts te streven. Het betekent ook dat betrouwbaarheid, eerlijkheid en solidariteit, de morele factoren, basis moeten zijn van alle dorpsorganisaties.

De enige kans op constructieve vooruitgang in de desa is het vinden van een tussenweg tussen verstarde traditie en onverteerbare vrijheid. Voorlichting en onderwijs in de desa behoren daarom ook sociaal en moreel gefundeerd te zijn. En wanneer men dan de functionele organisaties, de coöperatie, de in- en verkoopvereniging, de school, de bank, de tanivereniging te zeer wil scheiden, dan herhaalt men een fout, die ook in Europa en Amerika het dorp heeft geschaad.

De onderwijzer en de pastoor of dominee of modin hebben in een dorp een ruimere taak dan alleen onderwijs of zielszorg en credienst. Zij zijn, of behoren te zijn, organen van het nieuwe dorp.

De rural reconstruction beweging, uitgaande van of tenminste overal ijverig gesteund door de Y.M.C.A., de bekende organisatie, die de driehoek binnen de cirkel in haar wapen heeft — lichaam, ziel en geest

in harmonie verbonden — heeft deze samenhang van dorpsvraagstukken het best begrepen.

Allerminst zou ik dus de oude desahuishouding willen handhaven en de emancipatie tegenhouden, maar als die emancipatie zou gaan betekenen een losweken van het individu en een ongebreideld winststreven naar oudliberaal begrip en ontaardt in een strijd van allen tegen allen, dan vervalt het dorp van Scylla in Charibdis. De overbevolkte Aziatische dorpen met weinig gelegenheid tot emigratie of transmigratie zouden daaraan sociaal te gronde gaan. Men zegt, dat de nood en benauwenis van de Japanse bezetting op Java, op grote schaal tot het uitstoten van ouden en zwakken heeft geleid.

Verwezenlijking van een positief ideaal ten opzichte van de boerenhuishouding en de dorpshuishouding is een titanenarbeid.

Er zijn nog verre onvoldoende werkers, onderwijzers en voorgangers, die deze beweging kunnen steunen. De landbouwvoorlichtingsdienst en de Roekoen Tanibeweging waren op Java voor de oorlog de pioniers op dit gebied.

Het zal in de toekomst een zeer zware taak voor de Indonesische Staten worden om de landbouwers in nieuwe sociale verbanden vooruit te helpen. Men staat dan voor de vraag van bestrijding van het analfabetisme, maar ook van prae-maatschappelijk onderwijs.

Voorts de verhoging van de arbeidsproductiviteit door verbetering van landbouw en desanijverheid; het zo moeilijke probleem van het seizoencrediet; zorg voor verhandeling en kwaliteit van het product, de veehouderij, de watervoorziening der bouwgronden, bescherming van de grond tegen afspoeling. Ik zwijg nu nog maar over de hygiëne en het woningvraagstuk.

Maar zelfs als men dit alles tot oplossing zou kunnen brengen, blijft het spook van de overbevolking en van de conjunctuurwisseling het dorp bedreigen. Daarvoor moeten maatregelen van nog wijder strekking worden genomen.

De *nationale* problemen rondom de boer zijn ook op Java talrijk en zwaar. Ik wil er enkele aanstippen.

De economische politiek ten aanzien van Java moet verschillende gezichtspunten tot één geheel samenvoegen. De bevolking van Java neemt sedert de invoering van de koepokinenting in het begin der negentiende eeuw, in meetkundige reeks toe. Een steeds stijgend aantal personen moet in de industrie en handel werkgelegenheid en inkomen vinden. Daartoe is een krachtige nijverheidsbevordering urgent. Een ander deel der bevolking zal nieuwe gebieden op andere eilanden moeten ontsluiten. Sumatra, Borneo, Celebes, Nieuw-Guinea tot New Britain en de Salomonseilanden, zouden nog vele tientallen millioenen meer bewoners kunnen herbergen. Beide tendenties werken elkaar in de hand, want Javanenkoloniaties blijken grage afnemers van Javaanse industrie en zelfs van specifieke landbouwproducten te zijn. Doch beide vereisen honderden millioenen guldens nieuwe investering en Indonesië zelf heeft die kapitalen niet. Het land tot ontwikkeling brengen voor wat betreft binnenlandse consumptie brengt dus mee

kapitaalsbelegging uit den vreemde en daardoor tevens de noodzaak het exportoverschot te vergroten. Krachtige stimulans van de export van land- en mijnbouwproducten is dus essentieel voor een binnenlands ontwikkelingsprogramma. Men mag wel aannemen, dat voor transfer van winsten en afschrijvingen en voor betaling van de met het kapitaal onontbeerlijke buitenlandse service, een uitvoeroverschot van 8 à 10 % jaarlijks van het geïnvesteerde kapitaal nodig is. Op een nieuwe investatie van 5 milliard, wat werkelijk niet overdreven is, betekent dat 400 à 500 miljoen per jaar aan deviezenverplichtingen — en daar ook dit exportapparaat jaarlijkse importen nodig heeft — een vergroting van de totale uitvoer met 700 à 1000 miljoen gulden, dus een verdubbeling van het vroegere exportcijfer.

Ik noem deze cijfers uitsluitend om de orde van grootte aan te duiden en om te laten zien, dat de zgn. binnenlandse maatregelen in een kapitaalarm land als Indonesië belangrijke internationale repercussies hebben. Indië kan niet tot werkelijke bloei komen en kan geen evenwichtige economische structuur opbouwen, als het niet tevens alle zeilen bijzet om op de oude lijn een grote leverancier van grondstoffen op de wereldmarkt te blijven. Ik ga er nu nog maar aan voorbij, dat de noodzakelijke maatregelen voor onderwijs, dorps herstel, bodembescherming en grondverbetering, van onderzoek en voorlichting zware oeffers van de schatkist zullen vragen. Zal Indonesië die ontwikkeling kunnen betalen? Hiermede komen wij aan enkele *internationale aspecten* van het boerenvraagstuk. Al dadelijk kan men zeggen dat scherpe conjunctuur-verschijnselen voor deze dorps huishouding verwoestend zijn.

Het wereldvraagstuk voor de landbouwer draait om de vraag wat is meer waard, economische vrijheid of bestaanszekerheid? President ROOSEVELT heeft reeds tijdens de oorlog in 1943 te Hotsprings de vertegenwoordigers van alle geallieerde landen tezamen geroepen om aan de boeren beveiliging tegen te lage en te sterk fluctuerende prijzen en aan de consumenten voldoende voedsel tegen redelijke prijzen te verzekeren.²⁰⁾

Dit kan alleen gebeuren door prijsstabilisatie, wat voortdurende samenwerking der regeringen vereist. Uit deze gedachte is de Food and Agriculture Organization van de United Nations geboren, een poging om door overleg en samenwerking de landbouwconjunctuur af te vlakken.²¹⁾

Het vrije spel der economische krachten, de prijsvorming onder invloed van vraag en aanbod, faalt bij de hoofdvoedingsmiddelen der mensheid, bij tarwe en rijst, omdat zowel de productie als de consumptie weinig elastisch zijn. En met die graanprijzen hangen de prijzen van vlees en zuivel, oliën en vetten onverbreeklijk samen.

Wanneer nu, zoals na de vorige wereldoorlog algemeen in zwang kwam, de regeringen unilateraal hun landbouw gaan beschermen, dan krimpt de zogenaamde vrije wereldmarkt in, dan wordt het een strijd van land tegen land, met fatale gevolgen, met name voor de politiek zwakke landbouwexportlanden.

Tot die laatste groep behoort Indonesië. Wij moesten gedogen, dat

India en Japan hun markten sloten voor onze Javasuiker, dat de Verenigde Staten zware preferenties gaven aan Cuba en de Philip-pijnen, dat het Brits Imperium zich omringde door de Ottawa prefe-renties.

Pogingen onzerzijds tot het opbouwen van een Nederlandse prefe-rentiële economie moesten bij voorbaat uitgesloten worden geacht. Nederlandsch-Indië heeft de wereldmarkt nodig voor al haar produc-ten. Zij kan evenmin op Continentaal Europa als op Oost-Azië bij uitstek zich richten. Maar vooral na 1931 bewees zij, met suiker en rubber en thee, dat zij bereid is de conjunctuurstabilisatie gezamenlijk met andere landen te willen zoeken. Na een tijdlang verguisd te zijn geweest, hebben deze pogingen op de recente conferenties van de International Trade Organization en Food and Agriculture Orga-nization weer meer erkenning gevonden.

En thans zijn de United Nations bezig, door deze specialised agen-cies, de internationale samenwerking verder uit te werken.²²⁾ Voor Indonesië is dit een levensbelang. Het zal naar men mag hopen, de politiek van mondiscriminatie blijven voorstaan. Het vraagt verruiming van de wereldmarkt. doch zoekt die niet in een ongeremde strijd om markten, en volkomen vrije prijsvorming, maar in ordelijk overleg en overeenstemming. Het heet ook in de toekomst — naar de Indonesische leiders eenstemmig verklaren — buitenlands kapitaal en buitenlandse ondernemers welkom, om het land verder tot ontwikkeling te brengen, maar het vraagt markten voor haar producten die vergunnen, dat het grootbedrijf positief in belangrijke mate bijdraagt aan de ontwikkeling van het volk en van het land. In de dertiger jaren moest het groot-bedrijf meermalen beschutting vragen aan de regering en kon het tijdelijk niet bijdragen aan de maatschappelijke vooruitgang. Het buitenland vergeet te vaak, dat de sociale kostprijs der landbouw-gewassen in Indië veel hoger ligt dan de commerciële kostprijs, een gevolg van de regeringspolitiek ten aanzien van invoerrechten, rijst-prijzen, loonhoogten, alsmede van de agrarische politiek. Afweer-tarieven en moordende heffingen als processing taxes zijn daarvan het gevolg geweest. Men kan ook niet aan de indruk ontkomen, alsof de Nederlandse ondernemers te zeer hebben vertrouwd op lage kost-prijzen en efficiënte bedrijfsvoering en te weinig of te laat hebben ingezien, dat het bij de belegging aankomt op de marge en niet op het absolute peil der prijzen.

Hoe dit ook zij, stabilisatie van rijstprijzen en regulering van pro-ductie en afzet van exportproducten behoeven thans niet langer be-perkt te blijven tot eenzijdige nationale maatregelen en producenten-overeenkomsten.

De voorgestelde Wereldvoedselraad, orgaan van de Voedsel- en Landbouworganisatie zal, zo is het plan, deze vraagstukken nu in wereldverband gaan bezien.

Ik kom aan het eind van mijn beschouwingen. Wanneer U mij een samenvattend oordeel vraagt, in hoeverre de door mij gewezen wegen van rural reconstruction, industrialisatie en verdere kapitaalsinvestatie,

alsmede van internationale samenwerking, een oplossing kunnen geven voor de problemen van de Javaanse boer, dan kan ik een zeker pessimisme niet verhelen. Niet alleen was het vraagstuk reeds nijpend lang vóór 1940, zij het pas na 1932 voldoende scherp gevoeld, doch de oorlog en de na-oorlogse verwarring hebben een acute noodtoestand doen ontstaan. Reeds zijn in en na de oorlog millioenen Indonesiërs ook op het platteland van honger gestorven. Het ontwikkelingspeil is laag en de welvaart bewoog zich voor de oorlog in dalende lijn. Thans is het productievermogen, ook in de desa, met tientallen procenten gedaald. Anderzijds is de weg van opvoeding en organisatie, van kapitaalsinvestatie en van reconstructie, van internationale samenwerking, bij alle goede wil, lang en stijl geworden.

Ik hoop, dat ik U door deze blik op groter wereld, het uitzicht op de Javaanse boer zelve niet heb ontnomen. Want ik zou dit nu nog wel eens met nadruk willen herhalen „ten slotte kan men weinig voor de boer doen, als het niet *door* de boer gebeurt”. Reeds in 1927 waarschuwde BOEKE tegen een zakelijke welvaartpolitiek, die de persoonlijke welvaart veronachtzaamt.²³⁾

Meer dan ooit is het nu nodig, dat de basis voor vooruitgang wordt gelegd in de harten der boeren zelf en die zal dan niet moeten bestaan uit een scherper rekenen met winst alleen. Omgaan met geld betekent ten opzichte van zichzelf, kans tot zelfontplooiing, mits onder strenge discipline. Het betekent ten opzichte van elkander, solidariteit en betrouwbaarheid.

Onmiskkenbaar is de morele basis van de rural reconstruction. De enorme moeilijkheid is, dat emancipatie uit de traditionele kosmische orde van de desa tot een bewuste morele orde, in het Oosten moet geschieden op zo gevaarlijk smalle basis, direct gevolg van klein grondbezit en conjunctuurgevoeligheid. Zij moet voorts geschieden in een veel sneller tempo dan in Europa, want proletarisering en pauperisme staan wegens de enorme bevolkingsdichtheid voor de deur.

De enige conclusie kan zijn, dat veel is in te halen en dat thans op korte termijn veel moet gebeuren, dat hier een geweldige taak wacht. Maar het is de moeite waard.

De ballade van de boer eindigt aldus:

„Een stem sprak tot aarde, hemel en zee
En de boer heeft haar gehoord
Terwille van den boer die ploegt
Besta de wereld voort!”

Dames en Heren,

Nu ik de mij opgedragen taak aan de Landbouwhogeschool op mij neem, wil ik in de allereerste plaats dank zeggen voor het vertrouwen in mij gesteld door het *College van Herstel en Z. Exc. de Minister van Landbouw*, die mij voor deze functie wilden voordragen. Voorts spreek ik hierbij mijn oprechte dank uit aan de *Indische Regering*, die mij hiertoe in de gelegenheid stelde. Met grote erkentelijkheid denk ik terug aan

alle vriendschap en hulp en aan de voor mij onschatbare verrijking van kennis, die ik dank aan mijn Nederlandse en Indonesische vrienden in de Landbouwvoorlichtingsdienst, het Departement van Economische Zaken en de Landbouwfaculteit te Batavia.

Mijne Heren Professoren,

In Uw kring ontmoet ik tot mijn grote vreugde vele vrienden, verscheidene Uwer waren mijn leermeesters, verschillende anderen waren mijn medestudenten. Ik stel het op hoge prijs met U allen te mogen samenwerken en houd mij oprecht aanbevolen voor Uw vriendschap. Wanneer ik hier drie namen in het bijzonder wil noemen, doe ik dat op gevaar af vele anderen uit Uw kring te passeren. Hooggeleerde SPRENGER, gij hebt mij en vele volgende generaties van tuinbouwers gevormd tot een karakteristieke school van SPRENGER. Nu gij op het punt staat van een welverdiende rust te gaan genieten, zal het voor U een grote voldoening zijn, dat Uw werk hier in Uw geest wordt voortgezet. En in het bijzonder met Uw werk alhier, hooggeleerde VAN DER STOK en MINDERHOUD staat mijn taak in nauw verband. Ik denk er dan aan, dat U, VAN DER STOK, mijn eerste dienstchef in Indië waart en dat gij MINDERHOUD, tezamen met mij herinneringen hebt aan het kleine, maar landbouwkundig belangrijke Wilhelminadorp. Ook onder het wetenschappelijk, technisch en administratief personeel der Landbouwhogeschool vind ik vele oude vrienden terug. Door dit alles voel ik mij aan Wageningen gehecht en verbonden.

Dames en Heren studenten,

Voor de oplossing van de vraagstukken die ik hedenmiddag aanroerde, zal Uw denken en Uw arbeid onmisbaar zijn. Het is niet meer zo vanzelfsprekend als voor vorige Wageningse studentengeneraties, dat er in Indonesië een belangrijke taak ligt. Ik ben daarvan echter overtuigd. En daarnaast zal het goed zijn, dat U zich gereed houdt voor een beroep, dat eventueel andere tropische landen op U kunnen doen. Vele en gecompliceerd zijn de landbouwkundige en sociale vraagstukken, die in Indië en elders op oplossing wachten. Uw studietijd in Wageningen geeft U de gelegenheid U open en objectief in deze vragen in te werken.

Critische analyse gevolgd door een synthetische opbouw is het streven van alle wetenschap. Bij de landhuishoudkunde geldt dit in nog sterkere mate dan voor andere vakken. Vóóroordelen zouden U bij dit vak al dadelijk ook beroven van de kans op het vinden van een richtlijn voor practisch handelen. De eigen mentaliteit, het eigen milieu de eigen problemen van de Indonesische landbouwer vereisen volledige erkenning en behartiging. Het is mijn oprecht verlangen U daarbij naar de mate van mijn vermogen bij te staan.

Ik dank U voor Uw aandacht.

AANTEKENINGEN

¹⁾ Vooral Wisconsin en Cornell University hebben zich op dit gebied verdienstelijk gemaakt. Zie b.v. R. H. Landis, *Rural life in process*. Mac Gran-Hill Book Company, New York and London, 1940.

²⁾ Vgl. J. H. BOEKE, *Indische economie*, I. Inleiding.

³⁾ J. H. BOEKE, *Indische economie*, I, blz. 196.

⁴⁾ Gemiddeld grondbezit per landrenteplachtige in 1937: Java 0,89 ha (residenties variëren van 0,64 in Pekalongan tot 1,14 in Batavia); Oeloe Soengei 0,76; Makassar 0,61 (1935); Soembawa 0,72; Bali en Lombok 0,95 (vide *Statistisch Jaaroverzicht 1938*, tabel 180).

⁵⁾ De gemiddelde grondbezitscijfers zijn natuurlijk niet in absolute zin maatgevend voor de eigenlijke landbouwers. In het regentschap Pasoeroean trof ik op 59.650 ha in 1927 een aantal van 61.776 grondbezitters, waarbij echter slechts 41.234 als echte landbouwers konden worden gekwalificeerd. Deze 41.000 landbouwers hadden tezamen rond 55.000 ha grond (waarvan 17.000 ha sawah, 32.000 ha tegalen, 1.000 ha visvijvers en 5000 ha erven).

In Pasoeroean behoorden in 1927 van een totaal van 300.000 zielen 200.000 tot de landbouwers en er waren daarnaast 40.000 stadsbewoners, 10.000 vissers en 50.000 niet-landbouwers buiten de stad. In 1872 waren per 1000 huizezinnen er 553 als „landbouwer” gekenmerkt en nog 342 aangeslagen in de bedrijfsbelasting, waaronder vissers en koelies, zodat in beide jaren (met 55 jaar verschil) rond $\frac{1}{3}$ der bevolking buiten de landbouw stond. (Zie E. DE VRIES, *Landbouw en Welvaart in Pasoeroean*, I, blz. 145, 164 en dl. II, tabel XVIII).

⁶⁾ In de Verenigde Staten van Amerika is per ziel op het platteland beschikbaar 5,2 ha ontgonnen grond, in Nederland rond 1 ha, in Polen en Rusland rond 0,5 ha, in China en op Java 0,25 tot 0,20 ha (zie E. DE VRIES, *Beschouwingen over de Inlandse Landbouw en het loonpeil op Java en Madoera*. Kol. Studiën, 1932, 16e jaargang, no 3).

⁷⁾ Verslag der Commissie SPIT nopens Grondrechten voor Europeanen.

⁸⁾ E. DE VRIES, *Landbouw en Welvaart...*, deel II, kaart 9, 10 en 11.

⁹⁾ E. DE VRIES, *Landbouw en Welvaart...*, deel I, blz. 264.

¹⁰⁾ G. J. VINK, *Grondslagen van het Indonesisch landbouwbedrijf*, blz. 103 v.v.

¹¹⁾ J. H. SOLLEWIJN GELPKE, *Naar aanleiding van Staatsblad 1878*, no 110.

¹²⁾ Bij de Salah Mangsa rijstcultuur in Bantam komen nog wel lange rustperiodes voor. Zie X. F. CRUNCE LE ROY, *Landbouw 1928-1929*, blz. 97.

¹³⁾ E. DE VRIES, *De cultuur van Kedelee op Java*. *Landbouw 1931-1932*, blz. 597.

¹⁴⁾ E. DE VRIES, *Landbouw en Welvaart in Pasoeroean*, deel I, blz. 285.

¹⁵⁾ Volgens de jaarcijfers voor Nederland over 1937 waren er in Nederland (afgerond in 100.000-tallen) op 2.300.000 ha land- en tuinbouwgrond 300.000 paarden en 2.600.000 runderen, waarvoor 1.300.000 ha blijvend grasland beschikbaar was. Op Java waren in 1937 op 7.800.000 ha gecultiveerde grond 200.000 paarden en 5.500.000 stuks hoornvee aanwezig.

¹⁶⁾ *Developing Village India*. Speciaal nummer van *Indian Farming*, 1946, blz. 173-178.

¹⁷⁾ E. DE VRIES, *De economische ontwikkeling van Indië in: Verslag van de Commissie Visman*, deel I.

¹⁸⁾ E. DE VRIES, *Pogingen tot schuldbevrijding Ind. Genootschap 1939*; zie vooral ook *Blaadje voor het Volkscredietwezen*, vele artikelen tussen 1934 en 1941.

¹⁹⁾ De druk van de schuldenlast is niet alleen een functie van de hoofdsom en aflossing-verplichting, maar nog meer van de jaarlijks verschuldigde rente in verhouding tot het inkomen uit het bedrijf. Door conversie („schuldbevrijding”) kan men de druk verlichten, mits verdere schuldvorming achterwege blijft, een algemene renteverlaging leidt overal tot sterk stijgende schulden.

²⁰⁾ *Food and Agriculture Organization of the United Nations. Report of the First Session of the Conference, Quebec, Oct. 16-Nov. 1, 1945. Commission A. Policies and Program.*

²¹⁾ *Report of the Preparatory Commission of F.A.O. on Worldfood Proposals, Washington, Januari 1947.*

²²⁾ Van 26 Aug. tot 13 Sept. 1947 wordt de eerste *Annual Review of National Programs* door de F.A.O. te Genève gehouden. De Preparatory Commission on Trade and Employment vergaderde hierover de gehele maand Juni 1947 in Genève.

²³⁾ J. H. BOEKE, *Het zakelijke en persoonlijke element in de koloniale welvaartsopolitiek. Koloniale Studiën XI, no 2, April 1927.*